

**TERMIZ SHAHRI ATROF-MUHITNING IFLOSLANISHINING
INSON SALOMATLIGIGA TA'SIRI**

Sharipova Farida Salimdjanovna

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

*Termiz filiali Tibbiy biologiya va
gistologiya kafedrasida katta o'qituvchisi*

E-mail: sharipovafarida781@gmail.com

Jalilova Sarvinoz

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi

Termiz filiali 1-son davolash fakulteti

1- bosqich talabasi

E-mail: sardorjalilov296@gmail.com

Annotatsiya: Termiz shahri, O'zbekistonning janubiy qismida joylashgan, Shaharda aholi sonining ortishi, sanoatning rivojlanishi va transport tizimining kengayishi bilan birga atrof-muhitning ifloslanishi ham kuchaymoqda. Atrof-muhit ifloslanishi nafaqat tabiatga, balki inson salomatligiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu maqolada Termiz shahri atrof-muhitining ifloslanishining inson salomatligiga ta'siri tahlil qilinadi va ushbu muammoni hal qilish uchun zarur bo'lgan choralar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: muhit, aholi, Termiz, Transport, Partikulyar moddalar, Yurak-qon tomir tizimi, Toksik moddalar va saraton kasalliklari

Mavzunig dolzarbligi Termiz shahri, O'zbekistonning janubiy qismida joylashgan, Surxondaryo viloyatining muhim iqtisodiy markazlaridan biridir. Shaharda aholi sonining ortishi, sanoatning rivojlanishi va transport tizimining kengayishi bilan birga atrof-muhitning ifloslanishi ham kuchaymoqda. Atrof-muhit ifloslanishi nafaqat tabiatga, balki inson salomatligiga ham jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Atrof-muhit ifloslanishining asosiy turlari Termiz shahri va uning atrofidagi hududlar turli ifloslantiruvchi omillar bilan yuzlashmoqda. Bunga quyidagilar kiradi:

1. **Havo ifloslanishi:** Transport vositalari va sanoat korxonalarida chiqindilari havo sifatini yomonlashtirmoqda. Asosan ko'mir va avtomobil yoqilg'ilaridan chiqayotgan zararli gazlar, shu jumladan karbon dioksid (CO₂), azot oksidlari (NO_x) va boshqa zaharli moddalar havo ifloslanishining asosiy manbalaridir.

2. **Suv ifloslanishi:** Termiz shahri yaqinidagi suv havzalari, ayniqsa, Amudaryo daryolarining ba'zi qismlarida sanoat chiqindilari va mahalliy kanalizatsiya tizimlaridan tushadigan ifloslovchi moddalar suv resurslarini ifloslantirmoqda.

3. **Zarrachalar (Partikulyar moddalar):** Sanoat chiqindilari, qurilish va transport faoliyati natijasida havoda yirik va mayda zarrachalar hosil bo‘ladi. Bu zarrachalar nafas olish yo‘llari orqali inson organizmiga kirib, turli sog‘liq muammolariga olib keladi.

4. **Shovqin ifloslanishi:** Transport vositalarining sonining ko‘payishi va sanoat korxonalarining faoliyati shovqin darajasini oshiradi. Bu, o‘z navbatida, stress, uyqusizlik va boshqa psixologik muammolarga sabab bo‘lishi mumkin.

Atrof-muhit ifloslanishining inson salomatligiga ta'siri

Atrof-muhit ifloslanishi inson salomatligiga turli yo‘llar bilan ta'sir ko‘rsatadi. Termiz shahri misolida, bu ta'sirlar quyidagicha bo‘lishi mumkin:

1. **Nafas olish tizimi kasalliklari:** Havo ifloslanishi tufayli nafas olish tizimida jiddiy muammolar yuzaga keladi. Zarrachalar va toksik gazlar o‘pka kasalliklariga, bronxial astma, surunkali bronxit kabi kasalliklarga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, bolalar va qariyalarda havo ifloslanishidan og‘irroq ta'sirlar kuzatiladi.

2. **Yurak-qon tomir tizimi kasalliklari:** Havo ifloslanishining yurak va qon tomir tizimiga ta'siri ham jiddiy hisoblanadi. Uzoq muddatli ifloslanish natijasida yurak xuruji, gipertenziya va insult xavfi ortadi.

3. **Toksik moddalar va saraton kasalliklari:** Atrof-muhitdagi kimyoviy moddalar, masalan, og‘ir metallar va sanoat chiqindilari, saraton kasalliklarining rivojlanishiga hissa qo‘shishi mumkin. Bu moddalar suv va oziq-ovqat bilan organizmga kirib, uning sog‘lig‘iga salbiy ta'sir qiladi.

4. **Psixologik salomatlik:** Shovqin ifloslanishi, ayniqsa, shaharlarda, inson ruhiyatiga ham ta'sir qiladi. Yuqori shovqin darajasi stressni oshiradi, uyqusizlikka olib keladi va umumiy kayfiyatni yomonlashtiradi.

Atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha chora-tadbirlar

Termiz shahri atrof-muhitini ifloslanishdan himoya qilish va salomatlikni yaxshilash uchun bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilishi lozim:

1. **Ekologik ta'lim va xabardorlik:** Ahli orasida atrof-muhitni muhofaza qilish haqida keng targ‘ibot ishlarini olib borish kerak. Bu, ayniqsa, ekologik toza texnologiyalarni joriy etishga va chiqindilarni to‘g‘ri tasniflashga e’tibor qaratishni o‘z ichiga oladi.

2. **Yangi energiya manbalarini joriy etish:** Ko‘mir va neftga asoslangan energiya manbalaridan foydalanishni kamaytirish, quyosh va shamol energiyasiga asoslangan texnologiyalarni rivojlantirish zarur. Bu, nafaqat atrof-muhitni ifloslanishini kamaytiradi, balki energiya sarfini ham tejaydi.

3. **Transport tizimini takomillashtirish:** Transport vositalari chiqindilarining kamayishi uchun yangi ekologik jihatdan toza avtoulavlarni ishlab

chiqarish va mavjud transport infratuzilmasini yaxshilash kerak. O‘ta shovqinli transport vositalarini cheklash ham foydali bo‘ladi.

4. **Suv resurslarini tejash va tozalash:** Sanoat chiqindilari va kanalizatsiya tizimining to‘g‘ri ishlashini ta‘minlash, shuningdek, suv havzalarini ifloslanishdan himoya qilish uchun samarali suv tozalash tizimlarini joriy etish zarur.

5. **Shovqin darajasini kamaytirish:** Shahar infratuzilmasi va sanoatni shovqin darajasini kamaytirish maqsadida optimallashtirish, shuningdek, yashash joylarining shovqindan himoya qilinishini ta‘minlash zarur.

Xulosa Termiz shahri atrof-muhitining ifloslanishi, uning aholisining salomatligiga jiddiy tahdid solmoqda. Havo, suv, shovqin va kimyoviy moddalar kabi ifloslanish turlari inson salomatligi va umumiy farovonlikka salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Biroq, samarali atrof-muhitni muhofaza qilish strategiyalari va chora-tadbirlar bilan bu muammoni bartaraf etish mumkin. Ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish, atrof-muhitni muhofaza qilish borasidagi qonunlarni kuchaytirish va aholini ekologik ta‘lim bilan ta‘minlash orqali Termiz shahri va uning atrofidagi hududlarni yashil va sog‘lom muhitga aylantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M. S. Vorobev "Atrof-muhitni himoya qilish" o‘quv qo‘llanma 2012 y
2. Sharipova F. S., Kong'irotova A. I. PEDAGOGICAL PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE OF TEACHING MEDICAL BIOLOGY IN HIGHER MEDICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2023. – T. 3. – №. 12. – C. 27-32.
3. Sharipova F. S., Nosirova B. M. BIOLOGY AND MEASURES TO COMBAT TRIANULE GELMENTS IN CHILDREN //Web of Medicine: Journal of Medicine, Practice and Nursing. – 2024. – T. 2. – №. 1. – C. 7-9.
4. Sharipova F. S. et al. Study of the essential oil of *Ajania fastigiata* //Chemistry of Natural Compounds. – 1974. – T. 10. – №. 1. – C. 104-105.